

УДК 338.43:658.7.01

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/32.17>**Фімяр С.В.**

кандидат економічних наук, доцент

Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0432-2587>**Присяженко В.М.**

аспірант

Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3015-1372>

ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Охарактеризована в статті проблема раціоналізації та підвищення економічних показників діяльності вітчизняних агропромислових об'єднань є актуальною протягом останніх десятиліть. Пов'язано це з посиленням конкуренції на світовому і внутрішньому ринках, обмеженістю ресурсів для аграрного виробництва, не досить високою конкурентоспроможністю вітчизняних товаровиробників, відсутністю достатньої кількості висококваліфікованих кадрів тощо. Основним методом, закладеним в основі дослідження поставленої проблеми, є метод функціонального аналізу, який дозволяє виявити взаємозв'язок і взаємозалежність між господарськими процесами та економічними явищами учасників вертикально-інтегрованих структур в агропромисловому комплексі. Визначено переваги формування та функціонування вертикально-інтегрованих структур в АПК у порівнянні з іншими формами ведення економіки, виявлені переваги діяльності від впровадження основних логістичних методів у діяльність агропромислових об'єднань, що дозволяють оптимізувати процеси на всіх стадіях товароруху. Результати проведеного аналізу можуть базуватися на теоретичних і практичних дослідженнях питань, присвячених застосуванню логістичного підходу до управління діяльністю агропромислових корпоративних структур, а також керівниками структурних підрозділів вертикально-інтегрованих компаній в АПК та інших галузях промисловості.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільське господарство, вертикально-інтегровані структури, агропромислова інтеграція, логістика, логістичний підхід, матеріальні потоки, потокові процеси, економічні зв'язки, оптимізація.

Постановка проблеми. Важливою складовою частиною економіки є агропромисловий комплекс (АПК), основне призначення якого полягає в задоволенні населення країни продуктами харчування і товарами народного споживання. Більшість країн прагнуть оптимізувати структуру виробництва національного сільського господарства відповідно до внутрішньої та зовнішньої стратегії розвитку. Функціонуючи в умовах транзитивної економіки, вітчизняні підприємства АПК стикаються з проблемами, що виникли внаслідок внутрішньогосподарських зв'язків з часів незалежності, так і під впливом внутрішніх і зовнішніх політичних і економічних факторів.

В кінці 1990-х – на початку 2000-х років більшість підприємств встановлювали в якості пріоритету окремо взятого виробництва, не завжди відповідного загальноосвітнім інтересам, що призвело до незбалансованості міжміських відростків народного господарства. Саме тому виникла необхідність перегляду подібного підходу господарюючих суб'єктів в користуванні перетворення та встановлення виробничо-господарських зв'язків з підприємствами АПК і ряду інших відділів. В даний час в галузі спостерігається тенденція до посилення інтеграційних процесів. Мова йде про формування та налагодження економічних зв'язків з підприємствами переробної промисловості, торговельними, транспортними, фінансовими, інвестиційними організаціями, науково-дослідниць-

кими інститутами вищими навчальними закладами тощо. Агропромислова інтеграція дозволяє об'єднати матеріальні, фінансові, трудові, інформаційні та інші ресурси суб'єктів суміжних галузей господарства, знизити ризик, пов'язаний з виробництвом сільсько-господарської продукції, впливом природно-кліматичних факторів, коливаннями ринкового попиту і пропозиції, зовнішньоекономічним впливом. У свою чергу, для підприємств переробної промисловості АПК актуальним питанням є забезпечення високоякісною сировиною в необхідних кількостях і в потрібний час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними питаннями дослідження логістичних систем в агропромисловому секторі займалися такі українські та іноземні науковці, як: І.В. Васюк [1], Л.М. Бухаріна [2], Т.Р. Бірюков [2], П.Г. Іжевський [3], В.Я. Нусінов [4], Д.В. Колесніков [4], Л.Л. Куц [5] та інші. Однак аспекти застосування логістичного підходу в управлінні потоковими процесами агропромислового комплексу потребують більш детального аналізу та вивчення.

Мета статті є обґрунтування застосування логістичного підходу до створення та функціонування агропромислових інтегрованих корпорацій з метою підвищення їх економічної ефективності, який передбачає оптимізацію потокових процесів (руху матеріальних, фінансових, інформаційних потоків) на всіх стадіях

товароруху з урахуванням економічних інтересів усіх учасників об'єднань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для ефективного розвитку підприємства АПК важливо використовувати наукоємні технології та нові методи виробництва, переробки, переміщення, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції, що вимагає більших фінансових вливань. Очевидно, що окреме підприємство в аграрному секторі не дозволить собі провести масштабні наукові дослідження та впровадження їх результатів у свою діяльність. Використання високих технологій характерно для більш великих об'єднань, таких як агропромислові холдинги, корпорації та ін. Як показує досвід, одним із найбільш ефективних методів організації взаємодії між підприємствами є формування вертикально-інтегрованих структур, які, у свою чергу, створюються у формі альянсів, асоціацій, холдингів, концернів та ряду інших агропромислових об'єднань. Інтеграційні процеси в АПК, як правило, охоплюють усі сфери діяльності: виробництво сирової продукції, агротехнічне обслуговування, промислово-переробку, складське й транспортне забезпечення, проведення наукових і дослідницьких робіт, торгове посередництво й реалізацію кінцевого покупця.

Багатовидові сучасні форми промислових об'єднань обумовлені різними формами і варіантами ведення господарської діяльності, територіальним охопленням і рядом інших ознак, що графічно представлено на рисунку 1.

Як видно з рисунка 1, існуючі форми інтеграції передбачають багаточисельні особливості функціонування, в тому числі формування великого числа господарських зв'язків між учасниками, які повинні бути максимально ефективно налагоджені як в інтересах кожного з них, так і для досягнення економічних цілей об'єднання в цілому.

Усіх учасників об'єднань досліджуваної галузі можна умовно розділити на дві категорії: прямі та опосередковані. До прямих відносяться фізичні та юридичні особи, безпосередньо зайняті у виробництві та переробці сільського господарства власної продукції, а також торгові організації, завдання яких довести продукцію до кінцевого споживача, зберігаючи її високу якість. До опосередкованих учасників інтегрованих структур можуть відноситися допоміжні та обслуговуючі виробництва, фінансові, інвестиційні, страхові та транспортні компанії, посередники, державні органи управління АПК та ряд інших. Безумовно, об'єднання такого великого числа учасників вимагає ретельної проробки кожного зі сторони всіх зацікавлених сторін і пошуку оптимальних умов функціонування для них у складі асоціації, холдингу чи агросоюзу [1].

Функціонування горизонтально-інтегрованих структур в АПК в сучасних умовах розглядається не так часто, як економічно вигідне в силу специфіки галузі, так як об'єднання виключно сільськогосподарських виробників або переробляючих підприємств не приносять високих результатів. Агропромислова інтеграція, що проявляється у вертикальній кооперації учасників, ставить своєю метою отримання конкурентних переваг, розширення сфери, зниження активності транзакційних витрат, підвищення економічної ефективності та найважливіших показників роботи підприємств.

Аналіз діяльності закордонних і вітчизняних агропромислових підприємств вертикально-інтегрованих структур і окремих АПК підтверджує перші переваги, до числа яких можна віднести:

- можливість найбільш раціонального використання сировинної та ресурсної бази аграрного сектора;
- підвищення ефективності аграрного виробництва та зменшення собівартості виробленої продукції за рахунок ефекту масштабу та скорочення частки постійних витрат у ціні готової продукції;
- раціоналізація виробничого процесу за рахунок оптимізації числа учасників структурних підрозділів та міжгосподарських зв'язків з урахуванням їх спеціалізації та територіальної належності;
- можливість накопичення та використання фінансових коштів з проведенням наукових досліджень у сфері високих технологій, закупівель та впровадження інноваційного обладнання та техніки;
- можливість отримання кредитів і ряду банківських послуг на пільгових умовах;
- можливість лобювання своїх економічних інтересів на державному рівні;
- залучення висококваліфікованих спеціалістів на умовах високої оплати праці та надання різних соціальних гарантій;
- можливість створення замкнутого циклу виробництва, переробки та збуту продукції з метою мінімізації витрат, максимізації прибутку та захоплення більшої долі ринку.

Учасники інтегрованої структури в тій або іншій мірі територіально віддалені один від одного, що дозволяє говорити про створення регіонально-відділених структур, і вимагає пошуку відповідного підходу до питань управління. Саме тому для великих підприємств і об'єднань АПК обов'язковою умовою ефективного функціонування має бути управління економічними об'єктами, процесами та потоками різних видів ресурсів, що дозволяє говорити про необхідність застосування логістичного підходу в цій галузі.

Господарська діяльність учасників агропромислових об'єднань охоплює всю стадію товаро-переміщення (починаючи з виробництва сирової продукції та забезпечуючи збут продукції кінцевому споживачеві), оптимізація якої є найважливішою умовою підвищення економічної ефективності організованих інтегрованих структур. Інструментарій логістики дозволяє приймати найбільш правильні рішення при координації великої кількості матеріальних, фінансових, інформаційних та інших потоків усіх членів інтегрованої структури та формуванні каналів розподілу.

Одним із найважливіших питань для агропромислових компаній є доведення до кінцевого покупця своєї продукції в належній якості, що передбачає здійснення різних логістичних операцій: транспортування, зберігання, складування, розукрупнення та консолідація партій товарів тощо. Всі ці операції повинні виконуватися за оптимальними маршрутами, з мінімальними витратами і в строго позначений час. Особливістю окремих видів продукції аграрного сектора є те, що вони швидко псуються і вимагають особливих умов виробництва, переробки, упаковки, зберігання та доставки. Саме тому річ іде про цілеспрямованість об'єднань виробників з переробними підприємствами,

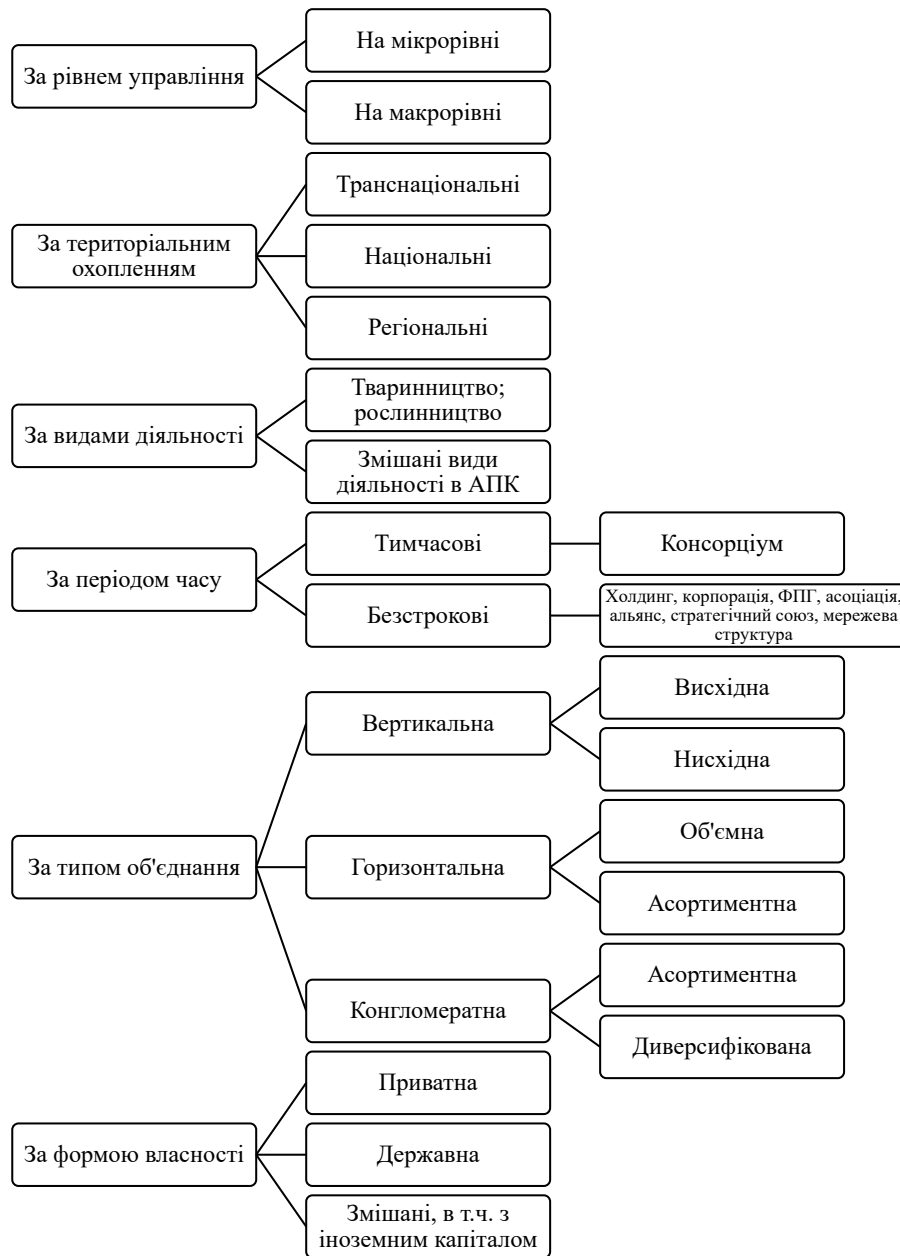

Рисунок 1 – Класифікація сучасних форм інтеграції

Джерело: побудовано авторами за даними [3-5]

транспортними, торгово-посередницькими та іншими компаніями [2].

У якості специфічної передумови інтеграційних процесів в АПК можна виділити необхідність переробного підприємства отримувати від сільськогосподарських виробників ресурси відповідної якості, що можливо лише при повному контролі над виробництвом сільськогосподарської сировини. Переробні підприємства АПК, що володіють сучасними технологіями та обладнанням, самим оптимальним чином проводять необхідні операції з обробки сільськогосподарської сировини та підготовки його до реалізації, що, безумовно, веде до зниження витримки, часу переробки та забезпечує збереження високої якості продукції. Встановлені в результаті об'єднання довгострокові

економічні зв'язки дозволяють планувати обсяги виробництва продукції визначеної номенклатури з урахуванням переваг покупців. З одного боку, продукція АПК користується постійним запитом і є необхідною умовою життєдіяльності населення, з іншого боку, періодично вимагається проведення досліджень споживчих переваг з пропозицією нових продуктів і отриманням як наслідок цієї конкурентної вигоди.

Ще одним важливим учасником вертикально-інтегрованої структури в АПК виступає торгово-посередницька організація. Часто керівники виробничих підприємств воліють не звертатися до послуг посередників, аргументуючи це збільшенням потужностей на просування своєї продукції, і довіряють реалізацію відповідному підрозділу підприємства (відділу

збуту). Однак такий підхід не завжди виправданий. Як правило, торгові посередники, що володіють знаннями відповідного сектора ринку та маючи зв'язок з магазинами, можуть досить оперативно реалізувати продукцію, прискорюючи, таким чином, оборотність фінансових ресурсів. Крім того, в системі збуту можуть вирішуватися завдання з дослідження потреб у товарі, планування його реалізації, формування партій замовлень, упаковки та доставки. Грамотне виконання всіх цих логістичних функцій призвело до формування найбільш раціональних господарських зв'язків, вибору оптимальної схеми розподілу потоків з мінімальними витратами відповідно до встановлених термінів. Від компетентності посередницької організації в АПК, що займається реалізацією продукції, в області товарообороту, по суті, залежить кінцевий результат взаємодії постачальників продукції та покупців.

Логістичний підхід в рамках вертикально-інтегрованих структур в АПК передбачає пошук найбільш раціональних способів використання матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних ресурсів, розташування складських господарств, пошуку оптимальних варіантів переміщення товарів і часу виконання різних етапів економічних процесів. Його використання забезпечує ув'язку формування та регулювання різних видів потоків у просторі та часі. В сучасних умовах господарювання в агропромисловому секторі посилюється значення сфери товарного звернення, що обумовлює необхідність логістичного підходу в цілях застосування комерційної діяльності підприємства з ефективним управлінням потоковими процесами в рамках агропромислових об'єднань [4].

Вертикально-інтегровані структури АПК, сформовані як регіонально-галузеві системи управління поточковими процесами, по своїй суті є макрологістичними системами. У свою чергу, створення макрологістичної системи цієї галузі розглядає можливість вирішення ряду найважливіших завдань агрооб'єднання:

- формування системи постачання;
 - розробка загальної стратегії збуту готового продукту;
 - формування найбільш раціональної схеми транспортування як сировини, так і готової продукції;
 - вибір оптимального виду транспортного засобу, що дозволяє залишити сировину, матеріали та готову продукцію «точно в термін»;
 - створення мережі складських комплексів з урахуванням територіальних цілей розміщення виробничих і переробних підприємств, а також користувачів з оптимізацією потокових процесів;
 - виділення сфери обслуговування окремого призначення з метою оптимізації руху матеріальних і супутніх їм потоків та ін.
- У той же час, всі підрозділи в рамках інтегрованої структури в АПК, що здійснюють той чи інший вид дії, є мікрологістичними системами, в рамках яких вирішуються наступні завдання:
- організація закупки та зберігання матеріальних ресурсів;
 - забезпечення в аграрному секторі цими ресурсами виробничого процесу і процесу переробки;
 - переміщення готової продукції на склад;

– здійснення доставки товаро-матеріальних цінностей до кінцевого покупця тощо.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що рішення найважливіших економічних завдань як на мікрологістичному, так і на макрологістичному рівні в рамках вертикально-інтегрованих структур АПК спрямоване в першу чергу на оптимізацію матеріальних, фінансових та інформаційних потоків. Методи регулювання потокових процесів, по суті, представляють собою логістичні методи управління, які в певній мірі допомагають вирішити проблеми структурної перебудови аграрного сектора економіки.

Прикладом глибокої вертикальної інтеграції є один із лідерів розглянутої галузі агропромисловий холдинг «Укрпромінвест-агро». Основними напрямками його діяльності є рослинництво, птахівництво, виробництво комбікормів, первинна і глибока переробка м'яса, низькотемпературна транспортна і складська логістика, дистрибуція продуктів харчування. Господарська діяльність об'єднання охоплює повний цикл руху продукції «від поля до прилавка». Таким чином, товарні та супутні їм фінансові та інформаційні потоки проходять велику кількість стадій, які передбачають роботу більшого числа учасників, які найчастіше знаходяться в різних регіонах країни. У подібних структурах важливість логістичного забезпечення їх господарської діяльності обумовлюється підвищенням ролі сфери товарного звернення. Отже, однією з найважливіших задач логістики в цій галузі є пошук оптимальних рішень, які забезпечили аграрним об'єднанням можливість оперативного реагування на змінювану ринкову ситуацію та швидкої адаптації до нових умов господарювання.

Поглиблення інтеграційних зв'язків, у свою чергу, не представляється можливим без державного регулювання та підтримки. По суті, державне регулювання і державна фінансова підтримка розвитку агропромислових підприємств – це сукупність економічних, організаційних, фінансових, нормативних заходів спільно з соціальними заходами, які розробляє і втілює держава з метою забезпечення дійового і збалансованого розвитку аграрного виробництва і багатостороннього забезпечення населення продовольством. Інтеграційні процеси в АПК є одними з пріоритетних напрямків у рамках державної підтримки галузі, які передбачають розробку ряду заходів стимулювання посиленого розвитку регіонів, правове регулювання господарської діяльності інтегрованих структур з урахуванням багатьох форм власності та чинного законодавства, проведення антимонопольної політики в галузі з підтримкою учасників агропромислових об'єднань, «м'яку» податкову систему, програми пільгового фінансування та субсидування, заохочення підприємств, що здійснюють багатосторонню підтримку розвитку сільських територій та ін.

Створення довготривалих стійких економічних зв'язків між господарськими суб'єктами призводить до взаємовигідного співробітництва та отримання вигоди та оптимального результату для кожного з учасників об'єднань. Таким чином, об'єднання, створені саме за принципом вертикальної інтеграції, мають значну перевагу в порівнянні з іншими формами господарювання практично у всіх сферах діяльності.

Список використаних джерел:

1. Васюк І.В. Зарубіжний досвід впровадження маркетингових логістичних концепцій на підприємстві. *ПНВЗ «Буковинський університет» : Зб. наук. праць «Економічні науки»*. 2011. Вип. 7. С. 163–173.
2. Бухаріна Л.М., Бірюков Т.Р. Використання потенціалу логістики внутрішніх водних шляхів для розвитку агробізнесу в Україні. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2018. Вип. 2. С. 64–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnnt_2018_2_9
3. Іжевський П.Г. Міжфірмова інтеграція підприємств АПК України – відповідь на виклики глобальних трендів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 13. Ч. 1. С. 110–114.
4. Нусінов В.Я., Колесніков Д.В. Вертикально інтегровані структури: сутність та особливості функціонування в гірничо-металургійному комплексі України. *Бізнес-інформ*. 2013. № 10. С. 187–193.
5. Куц Л.Л. До питання вертикальної інтеграції підприємств. *Інноваційна економіка*. 2012. № 4(30). С. 265–269.

References:

1. Vasyuk I. V. (2011) Zarubizhnyy dosvid vprovadzhennya marketynhovyykh lohistychnyykh kontseptsiy na pidpryyemstvi [Foreign experience of implementation of marketing logistics concepts at the enterprise]. *PNVZ «Bukovyns'kyi universytet»: Zb. nauk. prats' «Ekonomiczni nauky»*. Chernivtsi. Vol. 7/2011, pp. 163–173.
2. Bukharina L. M., Biryukov T. R. (2018) Vykorystannya potentsialu lohistyky vntrishnykh vodnykh shlyakhiv dlya rozvytku ahrobiznesu v Ukraini [Use of the potential of inland waterway logistics for the development of agribusiness in Ukraine]. *Menedzhment ta pidpryyemnytstvo: trendy rozvytku*, vol. 2, pp. 64–75. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnnt_2018_2_9
3. Izhevsky P. (2017) Inter-company integration of APK enterprises in Ukraine is the answer to the challenges of global trends. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, issue 13, h. 1, pp. 110–114.
4. Nusinov V., Kolesnikov D. (2013) Vertically integrated structures: the essence and features of functioning in the mining and metallurgical complex of Ukraine. *Business-inform*, no. 10.
5. Kuts L. (2012) To the question of vertical integration of enterprises. *Innovative economy. Innovative economy*, no. 4 (30), pp. 265–269.

Fimyar Svitlana, Prysiashnenko Volodymyr

Private Higher Educational Establishment «European University»

LOGISTICAL APPROACH TO THE FORMATION AND FUNCTIONING OF VERTICALLY INTEGRATED STRUCTURES IN THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

For the effective development of the APK enterprise, it is important to use science-intensive technologies and new methods of production, processing, movement, storage and sale of agricultural products, which requires greater financial infusions. It is obvious that an individual enterprise in the agrarian sector cannot afford to conduct large-scale scientific research and implement their results in its activities. The problem of rationalization and increase of economic indicators of activity of agro-industrial associations in Russia is actual for the last decades. This is due to increased competition in the world and domestic markets, limited resources for agricultural production, rather low competitiveness of domestic producers, the lack of a sufficient number of highly qualified personnel and a number of other factors. The purpose of the article is to substantiate the use of a logistic approach to the creation and operation of agro-industrial integrated corporations in order to improve their economic efficiency, which involves the optimization of streaming processes (movement of material, financial, information flows) at all stages of commodity circulation, taking into account the economic interests of all members of associations. The leading method underlying the study of the problem is the method of functional analysis, which allows to identify the relationship and interdependence between economic processes and economic phenomena of the participants of vertically integrated structures in the agro-industrial complex. The advantages of the formation and functioning of vertically integrated structures in the agro-industrial complex compared with other forms of business, the advantages of the introduction of basic logistics methods in the activities of agro-industrial associations to optimize the processes at all stages of commodity circulation. The results of the study can be used in theoretical and practical studies of issues on the use of logistics management methods in the activities of agro-industrial corporate structures, heads of structural units of vertically integrated companies in agriculture and other industries.

Keywords: *agro-industrial complex, agriculture, vertically integrated structures, agroindustrial integration, logistics, logistics approach, material flows, flow processes, economic relations, optimization.*

JEL classification: O13, P31, P33, Q13, Q15, Q17